

Postlitteraten og den genfundne begejstring

Om at nyde den gode litteratur på arbejdet

Det var i den tid, jeg gik omkring som i en Knut Hamsun-roman og var arbejdsløs i Århus. Som nyuddannet humanist kæmpede jeg for at finde fodfæste på et arbejdsmarked præget af en større finanskris. Mange nyuddannede akademikere forsøgte at sælge deres almene humanistiske kompetencer, og mange arbejdsgivere havde ikke råd til os. Imens var min understøttelse ved at slippe op. Hvorfor min sagsbehandler en dag konkluderede: "Nu skal du bare have et arbejde, og det er lige meget hvad."

Kort efter fik jeg job som pakkepost.

Det job var, mildest talt, noget af en omvæltning. Jeg var som litteraturhistoriker velbevandret i store russiske forfattere og formalisme og havde sågar læst *På sporet af den tabte tid*. Mine nye chefer var mere interesserede i, om jeg kom til tiden, kunne køre bil, læse et kort og scanne stregkoderne på pakkerne. Lige som de udviste mere interesse for, om jeg kunne levere 80-85 pakker på en arbejdsdag end detaljerne i Vladimir Nabokovs forfatterskab. Det udfordrede min selvopfattelse.

Den eneste adspredelse på en normal arbejdsdag var bilradioen. Men radio gav ikke meget mening – man taber tråden, når man konstant stopper for at betjene kunder. Da jeg derhjemme klagede min nød over min ramponerede selvopfattelse, foreslog konen, at jeg hørte lydbøger.

Det ændrede alt.

Postlitterat

Blandt venner spøjte jeg med, at mit arbejde havde gjort mig til postlitterat. Jeg var nogle år forinden blevet mag.art. i litteraturhistorie og drømte om en karriere som litterat. Nu fik jeg løn for at uddele pakkepost og arbejdede officielt ikke længere med litteratur. Men sandheden er, at jeg i de fem år, jeg arbejdede for PostNord, nåede at fordybe mig intenst i verdenslitteraturen.

Efter en kort indkøringsperiode, hvor jeg hørte lydbøger på CD, endte jeg med at høre lydbøger via en smartphone og kunne således bevæge mig i en litterær lyd-

boble, fra jeg cyklede på arbejde, til jeg kom hjem. På de gode dage, hvor alt gik op i en højere enhed, dvs. når man blev sendt ud på ruter, man kendte, når scanneren virkede, og kunderne var tilfredse, på sådanne dage kunne man høre mere end fire timers lydbog.

Dog, som der står skrevet, kødet er skrøbeligt. Jeg gjorde hurtigt den erfaring, at kom man over de fire timer, var det bedst at slukke, for man blev tung i hovedet og ukoncentreret, ikke blot med hensyn til arbejdet, men, endnu vigtigere: man kunne ikke følge opmærksomt med i bogen. Hvilket er noget af det, som betager mig ved lydbogen som medie – at oplevelsen af litteratur bliver et fysisk forehavende. Igen. En gang var det normalt at læse højt. Jf. *Augustins bekendelser*, hvor Augustin omkring år 385 blev overrasket over Ambrosius' på den tid underlige vane med at læse indenad (s. 97-8).¹ I dag sker det modsatte med lydbogen, der gør læsningen til en mere sanselig og fysisk beskæftigelse.

Da jeg primært er litterat, og min interesse for lydbøger udspringer af ønsket om at fordybe mig i god litteratur, er mit udgangspunkt i det følgende ikke lydbogen som medie i sig selv, men hvad jeg oplever, at lydbogsmediet gør ved litteraturen, og hvordan lydbogen kan berige den gode bog. Og med litteratur mener jeg, som kulturkonservativ, hovedsageligt klassikere – bøger af den slags, man finder på de sidste sider af Harold Blooms *The Western Canon* (s. 531-567).

De to typer oplæsere

Jeg købte et abonnement på Audible og lyttede for det meste til engelske lydbøger, dvs. enten engelsksproget litteratur eller engelske oversættelser. Audible har dog en del danske bøger læst på dansk i kataloget, og i den forbindelse erfarede jeg, at der grundlæggende findes to tilgange til oplæsning eller to ekstremer: den monotone tradition (hvor én oplæser læser med én stemme) og den polyfone tradition (hvor én oplæser læser med flere stemmer).

Den første kalder jeg den danske, fordi jeg ofte stødte på den, når jeg skaffede mig en dansk lydbog: Her læser man hovedsageligt med én stemme i et jævnt tonefald, en mellemtung mellem messende oplæsning af en hellig tekst og en uengageret elev, der læser dagens lektie. Dan Schlossers oplæsning af *Lykke-Per* eller *Marie Grubbe* er ikke det værste eksempel på denne tilgang – jeg har skam hørt dem til ende – men de er sandelig heller ikke de mest sprælske lydbøger, jeg har hørt.

Den anden tradition, den polyfone, er den engelske, og det er ikke så meget amerikanerne som briterne, der praktiserer den: Her går man til opgaven med liv og sjæl – læses der Charles Dickens, får hver figur i det omfattende persongalleri sin stemme.

De fleste lydbogsudgaver af Dickens værker hører til her, og der er utallige udgaver at vælge imellem. Mine favoritter er Martin Jarvis' oplæsning af *Great Expectations* og *David Copperfield* eller David Troughtons udgave af *Our Mutual Friend*.

Det 19. vs. det 20. århundrede

Træk ved bogen i sig selv, altså værket, der læses op, har også betydning for oplevelsen som lytter. Dette er selvsagt en generalisering og bør som sådan tages med

alskens forbehold. Romanen i det 19. århundrede henvender sig til den læsende offentlighed – til gruppen, til familien, hvor én læser og resten lytter. Det 20. århundredes romaner retter sig til den enkelte læser. Det er dog påfaldende, at mange af de store bestsellere fra vor tid i høj grad trækker på det 19. århundredes greb, på arven fra Dickens og Lev Tolstoj.

Lydbogsformatet gør denne forskel mellem det 19. århundredes (her hovedsageligt realistiske) romaner og det 20. århundredes (især modernistiske og postmodernistiske) romaner klart. Mange af det 19. århundredes forfattere tænkte oplæsningen og læseoplevelsen ind i teksten. Charles Dickens romaner er yderst lytteenlige, hvorimod Franz Kafka, Marcel Proust, James Joyce og Vladimir Nabokov stiller store krav til lytteren. I det 20. århundredes romaner bliver sproget selvbevidst, og det, der før skulle forklares, er nu implicit. Forfatteren leger med teksten og læserens møde med den, enten i form af lignelser (Kafka), eller ved at lade essay og roman glide ind og ud af hinanden (Proust), eller spiller på den filosofiske og litterære kanon (Joyce), eller konstruerer tekster, der næsten har form af krydsordsopgaver, skakproblemer og ordspil (Nabokov). Fokus flyttes fra læserens passive oplevelse til læserens aktive engagement i læsningen.

Det betyder ikke, at modernistiske værker er uegnede som lydbøger, men at den æstetiske erfaring bliver en anden. Dickens og Tolstoj henvender sig til læseren og lytteren, som om de er i dialog, som om bogen er en samtale.

Tilmed hjælper Dickens og Tolstoj læseren, via ledemotiver, på samme vis, som Homer gjorde i sin tid, da han udstyrede sine personer med faste epiteter (besmykkende adjektiver, f. eks. “Den rapfodede Achilleus” og “Den kvieøjede Hera”). Sådanne stilgreb gør bøgerne til overskuelige verdner. Mens hovedpersonerne måske finder den fiktive verden, de bebor, forvirrende, gør de genkendelige mønstre, som forfatteren bygger fiktionen på, bogen til en verden, som læseren relativt nemt kan navigere i.² Som i *Great Expectations*, da Pip møder advokaten Jaggers første gang:

“... as we were going up, we met a gentleman groping his way down.

“Whom have we here?” asked the gentleman, stopping and looking at me.

“A boy,” said Estella.

He was a burly man of an exceedingly dark complexion, with an exceedingly large head, and a corresponding large hand. He took my chin in his large hand and turned up my face to have a look at me by the light of the candle. He was prematurely bald on the top of his head, and had bushy black eyebrows that wouldn’t lie down but stood up bristling. His eyes were set very deep in his head, and were disagreeably sharp and suspicious. He had a large watch-chain, and strong black dots where his beard and whiskers would have been if he had let them. He was nothing to me, and I could have had no foresight then, that he ever would be anything to me, but it happened that I had this opportunity of observing him well.

“Boy of the neighborhood? Hey?” said he.

“Yes, sir,” said I.

“How do you come here?”

“Miss Havisham sent for me, sir,” I explained.

“Well! Behave yourself. I have a pretty large experience of boys, and you’re a bad set of fellows. Now mind!” said he, biting the side of his great forefinger as he frowned at me, “you behave yourself!”

With those words, he released me—which I was glad of, for his hand smelt of scented soap—and went his way downstairs. (s. 77)

Jaggers’ vane med at bide sig i pegefingern og med at vaske sine hænder (som en anden Pontius Pilatus) bliver et ledemotiv, der gør Jaggers nem at erindre, når han dukker op, og desuden knytter hånden som ledemotiv an til hele *Great Expectations’* gennemgående temaer om arv og miljø (Pip bliver “brought up by hand” af søsteren), skyld og straf.³ Hertil kommer fortællerstemmen som, hvad enten fortælleren er alvidende, uvidende eller utroværdig, gennem dialogen fører læseren gennem bogens verden.

I modsætning til disse læservenlige træk står den modernistiske roman, der stiller krav til læseren om dennes udelte opmærksomhed. Man bør vide, hvor man er i teksten, både i handlingen og (især med Proust) i sætningen. Dette skal man selv sagt altid, men romanforfatterne fra det 19. århundrede hjælper med små markører deres læsere, og man farer sjældent vild i handlingen og persongalleri, hvorimod man ofte farer vild i Prousts sætningslabyrinter eller Dublins gader, når Leopold Bloom gennemtraver dem. Derfor er lydbogsudgaverne af især højmodernisterne primært at anbefale til genlæseren eller den læser, som samtidig sidder med bogen i hånden. Hører man lydbøger fra Audible, har man mulighed for via appen at spole 30 sekunder tilbage for lige at få gentaget, det som lige blev læst op, mens man blev forstyrret. Man kan tilmed sætte bogmærker i lydbogen for at vende tilbage til særlige passager. Trods hjælpemidlerne forbliver de tunge modernistiske værker sværere at danne sig overblik over i lydbogsformat. Der er noget ved den trykte bog, den krøllede og gennemyttede paperback og synet af den trykte side med ens håndskrevne noter, stikord og gule post-it-sedler samt diverse kvitteringer brugt som forhåndenværende bogmærker – noget som en fil i en smartphone bare ikke besidder.

Prousts *På sporet af den tabte tid*, som jeg lyttede til i en udmærket engelsk udgave læst af Neville Jason, var nok en nydelse, fordi jeg kender værket i forvejen, men samtidig frustrerende, da jeg ofte måtte parkere bilen midt i en sætning. Min konklusion med hensyn til *På sporet*... som lydbog er, at den næsten er lige så hårdt arbejde, som det er at læse den første gang – med andre ord ikke en fornøjelse i samme kategori som f.eks. Charles Dickens som lydbog.

En bog, jeg måtte høre, var *Moby Dick*, en bog, jeg huskede som et narrativt og encyklopædisk monster, en absolut uforglemmelig nydelse. Den første udgave, jeg købte, læst af Norman Dietz, blev serveret på en langtrukken og ekstra melankolsk facon, der drænedes den elskede hval for enhver glæde og humor. Efter tre kapitler gav jeg op og købte i stedet en hurtigere, varmere og uendeligt sjovere udgave læst af William Hootkins, der også bedre fangede bogens ironiske og underforståede passager.

Jeg erfarede, at oplæsningen nok betyder mere, når man lytter i en arbejdssituation, end hvis man lytter til lydbøger i sin fritid, at både tonen og læsetempoet skal

være tilpas for at holde ens opmærksomhed, mens man agerer i en distraherende hverdag. På den ene side vil man ikke underholdes af en, der har for travlt, på den anden side skal man ikke dysses i søvn af et for astadigt dvælende tempo. Eksempelvis findes der utallige engelske udgaver af *Anna Karenina*, og der er op til fem timers forskel på den hurtigste og den langsomste.

Endvidere bør man være varsom, hvad angår klassikere, og især klassikere i engelsk oversættelse. Det er ikke ubetydeligt, hvem der oversætter, eller hvornår oversættelsen er fra; og i mange tilfælde oplyses det ikke, hvorfor man til tider må agere detektiv for at finde ud af om det er en gammel støvet Constance Garnett oversættelse af Tolstoj, eller om det er en revideret Garnett oversættelse.⁴

Den gode lydbog

Den gode lydbog opstår i mødet mellem den gode bog og en oplæser, der passer til teksten.⁵ Der findes rigeligt med eksempler på, hvad der sker, når oplæser og tekst ikke passer sammen. På et tidspunkt trængte jeg til let underholdning, og valget faldt på Philip Kerrs *March Violets*. Bogen i sig selv var som ønsket, havde man dog blot valgt en anden oplæser. Jeff Harding, som læste op, mente åbenbart, at Kerrs tyske privatdetektiv, Bernie Günther, var tæt beslægtet med Sam Spade og Philip Marlowe, hvorfor han læste bogen op med en tommetyk og drævende amerikansk udtale, der – som for at forstærke min kvie – konsekvent fejludtalte samtlige stednavne i Berlin. På én gang ufrivilligt komisk og uendeligt irriterende.

Heldigvis har jeg eksempler på det modsatte, den kompetente oplæser. Jeg har læst Nabokovs *Lolita* mange gange. Alligevel synes jeg, at Jeremy Irons' oplæsning af bogen tilføjer noget. Han kærtegner hver en stavelse, de underliggende sætningsrytmer respekteres, de franske indskud glider naturligt ind i ordstrømmen, og tilsammen resulterer det i et af de øjeblikke, hvor nakkehårene rejser sig på lytteren af ren glæde over at høre litteratur blive vakt til live i et passende medie. Normalt, når jeg læser *Lolita*, læser jeg en passage, for derefter at bladre frem eller tilbage i bogen for at finde en parallel eller at studere et motiv, som gentages. Når jeg hørte bogen som lydbog, kunne jeg ikke gøre dette nær så ubesværet; jeg var bundet af mediet. Det tager tid at finde den rigtige passage i teksten på en lydbog, ligesom jeg var bundet af situationen. Der var pakker, som skulle deles ud, og ingen tid til at stå og fedte med sin smartphone. Og dette, at være fastlåst i fortællingens strøm uden mulighed for at kunne gå frem eller tilbage, understregede et væsentligt tema af Nabokovs roman, idet man ligesom personerne i fortællingen bindes af tiden, både den levede og den fortalte.

I nogle tilfælde passede selve bogens tema som fod i hose til min arbejdssituation. Jeg havde nydt David Foster Wallaces uendeligt lange og uendeligt fascinerende *Infinite Jest*, læst af Sean Pratt – en bog, som trods de over hundrede sider med slutnoter passede godt til lydbogsmediet. Det tog over to ugers koncentreret lytning at komme igennem bogen, og dens behandling af temaer som afhængighed og vores besættelse af nydelse gav en ekstra dimension til mit eget umådeholdne lydbogsforbrug i de dage, hvor jeg lod mig opsluge af lydbogen. Jeg nød dog den posthumt udgivne *The Pale King* endnu mere. Især fordi bogens hovedpersoner er

ydmøge ansatte i det amerikanske skattevæsen, der hver dag kæmper for at holde koncentrationen, mens de gennemgår den ene uendeligt kedelige selvangivelse efter den anden. Kapitlerne i Wallaces bøger fremstår tit som enkeltstående satellitter, der kredser om den samme handling og samme temaer. Det overlades til en selv at bestemme, hvorhenne i handlingsforløbet enkeltdelene passer ind. Dette fragmentariske islæt parret med kedsomheden som tema matchede min lydbogslytning, der blev afbrudt for hver pakke, og kedsomhedstemaet, de stakkels embedsmænd, der sad og døsede over selvangivelser, svarede fint til dagligt at køre rundt i samme postdistrikt og levere pakker. Som her, hvor en yngre ansat i skattevæsnet fortæller om udfordringen ved at have et i den grad kedeligt arbejde:

“ It’s a tough job. People think deskwork, pushing papers, how hard can it be. Government work, the job security, pushing papers along. They don’t get it why it’s hard. I’ve been here now three years. That’s twelve quarters. All my reviews have been good. I won’t be doing rote forever, trust me. Some of the fellows in our group are fifty, sixty. They’ve been doing rote exams for thirty years. Thirty years of looking at forms, crosschecking forms, filling out the same memos on the same forms. There’s something in some of their eyes. I don’t know how to explain it. My grandparents’ apartment building had a boiler man, a janitor. This was up near Milwaukee. Coal heat, this old fellow fed the coal furnace every couple hours. He’d been there forever; he was almost blind from looking into the mouth of that furnace. His eyes were... The older ones here are like that; their eyes are almost like that. (103-4)

Pakkelevering er nok langt fra lige så kedeligt som at gennemgå selvangivelser, men at tage et ydmygt ensformigt arbejde som det og ophøje det til noget, der kræver en heltmodig indsats, kastede et opmuntrende skær over min egen rutineprægede hverdag. Samtidig bærer Robert Petkoffs energiske oplæsning præg af noget indtrængende, hvorfor teksten fremstår som vigtig. Hele bogens tema, at det gode liv også indeholder selvopofrelse og kedsomhed, samt Wallaces opgør med ironien og bogens referencer til min egen generations kultur (jeg deler fødselsår med Wallace) gjorde bogen især i lydbogsudgaven særdeles relevant for en *underachiever* i postuniform. Jeg har mange fine minder fra min tid i postvæsnet, men at lytte til David Foster Wallaces *The Pale King* udgør virkelig et højdepunkt i min postale karriere.

Min ubetinget største lydbogsoplevelse var Jim Nortons oplæsning af James Joyces *Ulysses*. Med hensyn til Proust, er jeg usikker på, om man får meget ud af *På sporet*... uden selv at have læst bogen først, og jeg er tilbøjelig til at mene det samme om *Ulysses*. Og så alligevel ikke, for Norton blæser liv og ikke mindst bevidsthed i teksten. Man kan fornemme, hvornår han læser direkte tale, og hvornår vi er inde i endnu en tankestrøm; Norton er rytmisk, han har flair for de forskellige personer og deres dialekter, dialogerne er sjove, og persongalleriet, hvad enten det er Leopold Bloom, Stephen Dedalus eller hans far, bliver vakt til live som selvstændige figurer, man kan skelne fra hinanden. Mollys monolog læses af Marcella Riordan – i sig selv et højdepunkt. Som ekstra scoop indledes hvert kapitel med et stykke musik, og da der er masser af musik i *Ulysses*, passer de valgte stykker – der lyder, som blev de spillet på en gammel skrattende grammofon med håndsving og tragt – perfekt til kapitlet.

Det særlige ved *Ulysses* som lydbog er, at fokus flyttes tilbage fra afkodning til oplevelse. Man oplever Blooms dag i takt med Bloom – især i mit tilfælde, fordi arbejdssituationen gør, at der ikke er tid til hele tiden og stoppe op og spole tilbage for at være sikker på, at man har forstået et ord eller en sætning rigtigt, hvorfor man kommer til værket med de intellektuelle parader nede og i stedet må lade sig overrumple af Joyces tekst og særligt hans humor. Da jeg år forinden første gang stavede mig igennem *Ulysses*, fandt jeg kapitel 15 (*Circe*), hvor personerne og teksten rammes af hallucinationer i Dublins bordeldistrikt, særligt irriterende. Ikke blot fandt jeg det nærmest umuligt at finde ud af, hvad der var realplan, og hvad der mere var mentalt, jeg savnede en stringent logik – det var bare ikke sjovt. I lydbogsudgaven bliver dette afsnit et festligt højdepunkt og virker som skabt til oplæsning:

“ FIRST WATCH: Come. Name and address.

BLOOM: I have forgotten for the moment. Ah, yes! (*He takes off his high grade hat, saluting*) Dr Bloom, Leopold, dental surgeon. You have heard of von Bloom Pasha. Umpteen millions. *Donnerwetter!* Owns half Austria. Egypt. Cousin.

FIRST WATCH: Proof.

(*A card falls from inside the leather headband of Bloom's hat.*)

BLOOM: (*In red fez, cad's dress coat with broad green sash, wearing a false badge of the Legion of Honour, picks up the card hastily and offers it*) Allow me. My club is the junior Army and Navy. Solicitors: Messrs John Henry Menton, 27 Bachelor's walk.

FIRST WATCH: (*Reads*) Henry Flower. No fixed abode. Unlawfully watching and besetting.

SECOND WATCH: An alibi. You are cautioned.

BLOOM: This is the flower in question. It was given me by a man I don't know his name. (s. 582)

Jim Nortons dynamiske oplæsning gør kapitlet levende og relevant. Også Sirenekapitlet, som jeg altid har været særligt begejstret for, vinder i lydbogsformatet. Det er muligt, at man gennem almindelig læsning sagtens kan fornemme dette kapitels musikalske struktur, men oplæsningen blotlægger og understreger imidlertid også de klanglige aspekter:

“ Bronze by gold heard the hoofrings, steelyrining Impertthnthn thnthnthn.

Chips, picking chips off rocky thumbnail, chips. Horrid! And gold flushed more.

A huskey fifenote blew.

Blew. Blue bloom is on the

Gold pinnacled hair.

A jumping rose on satiny breasts of satin, rose of Castille.

Trilling, trilling: Idolores.

Peep! Who's in the... peepofgold? (s. 328-9)

I Nortons oplæsning lyder Sirens som en irsk klaversonate af Beethoven: man kan spille den utallige gange og stadig finde noget nyt at fordybe sig i.

En bog man kender i forvejen, i form af en groft gennemtygget paperbackudgaven med æselører og noter, og som man nu associerer med det hjørne i haven, hvor man læste bogen første gang en lun sommerdag, og den sofa, hvori man genlæste bogen i juleferien, bliver trods disse proustianske læseassociationer langt mere fysisk, bliver en kropslig oplevelse, når man senere genoplever bogen som lydbog – ordet bliver kød (Johs 1,14). Klangen af læserens stemme, rytmen og tempoet i oplæsningen bliver en musikalsk nydelse, og man kan nu også erindre klangen af en bog. Ligesom situationen, hvori jeg lytter, føjer sig til.

En vinter kørte jeg i et nyt distrikt. Jeg kunne ikke finde vejene endsige se husnumrene i mørket og havde derfor problemer med at holde akkorden. Imens lyttede jeg til en lydbogsudgave af Dantes *Inferno*, og billedet af Satan i isen (“The emperor of the despondent kingdom so towered – from midchest – above the ice...” (s. 210)) knytter sig nu for altid i min erindring til et mørkt og sneklædt parcelhuskvarter i Tranbjerg oplevet fra en kold postbil en januaraften.

Den genfundne begejstring

Da jeg som dreng begyndte at læse bøger, var motivationen at få en god historie, at opleve noget – og mange weekender og ferier tilbragte jeg henslængt i en sofa, mens jeg fortabte mig i verdner i altopslugende værker. Senere gennem års skolegang lærte jeg at forholde mig kritisk til det, jeg læste. Når jeg blev opslugt, var det mere af den kritisk distancerede afkodning, og mindre af den umiddelbare oplevelse.

Mine fem år ved PostNord gav mig noget af barndommens klarøjede begejstring tilbage. Den gode lydbog kan justere ens kritiske distance, især i de situationer, hvor man er bundet til bare at lytte med, og selvom man stadig er en kritisk læser, kan den æstetiske nydelse ved lydbogsmediet være så overrumplende, at man igen oplever sin mere ungdommelige begejstring.

Som passioneret genlæser af bøger er jeg bekendt med, hvordan en bog aldrig er den samme, at et værk forandrer sig for hver genlæsning, og at dårlig litteratur bliver mærkbart dårligere for hver genlæsning – bristerne åbenbarer sig for en. Mens den gode bog bliver dybere og aldrig den samme for hver genlæsning.⁶

Når jeg lyttede til værker, jeg havde læst før, var det nye medie, som jeg nu nød dem igennem, med til at forstærke følelsen af at erfare noget nyt. Lydbogen er i sådanne tilfælde med til at bibringe den æstetiske erfaring noget af Viktor Sjklovskijs *ostranenije*, både fordi det værk, som jeg mente at kende i forvejen, forandrede karakter gennem lydbogsmediet, og fordi lydbogen forvandlede mig fra den erfarne og skeptiske læser til den barnligt begejstrede lytter.

Noter

- 1 Emnet læsning, hvad enten det er højtlesning, stille læsning eller læsning som opdragelse og dannelse, behandles fornemt i Alberto Manguels (1997) *A History of Reading*.
- 2 Litteraturteoretikeren Viktor Sjklovskijs teori om *ostranenije* (det at fremmedgøre, jf. Shklovsky), baserer sig på læsning af Tolstoj (en beundrer af Dickens). Sjklovskij mener grundlæggende, at kunstens opgave er at få os til at se ting i stedet for at genkende dem, ved at gøre

objekter fremmede og oplevelsen af dem lang og besværlig – at sansningen i kunsten har sit eget formål og bør forlænges mest muligt, hvormed man selv bliver en del af den skabende proces. Han argumenterer for, at et af Tolstojs kneb til at gøre verden ny er ved at se den gennem et barns eller et dyrs øjne eller som den naive godsejer fra landet. Det skaber følelsen af at se verden som fremmed. Men Sjklovskij overser en ting, nemlig at Tolstoj og Dickens også giver deres (bare en anelse årvågne) læsere fornøjelsen af at være klogere end protagonisten. I det tyvende århundredes tekster, jf. Joyce og andre, højnes kravene til læseren og hjælpen, i form af de små ledemotiver, bliver mere udspekuleret og subtil.

- 3 “My sister Mrs. Joe Gargery, was more than twenty years older than I, and had established a great reputation with herself and the neighbours because she had brought me up ‘by hand.’ Having at that time to find out for myself what the expression meant, and knowing her to have a hard and heavy hand, and to be much in the habit of laying it upon her husband as well as upon me, I supposed that Joe Gargery and I were bought brought up by hand.” (s. 6).
- 4 Se Gary Saul Morsons fine artikel “The Pevearsion of Russian Literature” om problemet med at vælge den rigtige oversættelse, når man læser klassisk russisk litteratur.
- 5 Skulle jeg opstille en liste over min største oplevelser med lydbøger, ville den i skrivende stund se således ud:
 - Dickens, Charles (2009). *Great Expectations*. Narrated by Martin Jarvis.
 - Dickens, Charles (2010). *Our Mutual Friend*. Narrated by David Troughton.
 - Dickens, Charles (2011). *Dombey and Son*. Narrated by David Timson.
 - Egan, Jennifer (2017): *A Visit from the Goon Squad*. Narrated by Roxana Ortega.
 - Gibbon, Edward (2013): *Decline and Fall of the Roman Empire*. Narrated by David Timson.
 - Hardy, Thomas: *The Return of the Native*. Narrated by Alan Rickman.
 - Nabokov, Vladimir (2008). *Lolita*. Narrated by Jeremy Irons.
 - Joyce, James (2004): *Ulysses*. Narrated by Jim Norton, with Marcella Riordan.
 - Smith, Zadie (2012): *NW*. Narrated by Karen Bryson and Don Gilet.
 - Tolstoy, Leo (2006): *War and Peace*. Narrated by Neville Jason.
 - Wallace, David Foster (2019): *Infinite Jest*. Narrated by Sean Pratt.
 - Wallace, David Foster (2011): *The Pale King*. Narrated by Robert Petkoff.
- 6 Genlæsning er en passion og et emne, som optager mig meget, og som jeg mener fortjener mere plads end en sidebemærkning i en tekst om lydbøger. Emnet er udførligt behandlet i Matei Calinescus fine værk *Rereading*.

Litteratur

- Augustin, Aurelius (1988): *Augustins bekendelser*, oversat af Torben Damsholt, København: Sankt Ansgars Forlag.
- Bloom, Harold (1994): *The Western Canon: The Books and School of the Ages*, New York: Harcourt Brace & Co.
- Calinescu, Matei (1993): *Rereading*. London: Yale UP.
- Dante (1995): *The Divine Comedy*, oversat af Allen Mandelbaum. London: Random House.
- Dante (2000): *The Divine Comedy*, lydbog, indlæst af Ralph Cosham. Audible.
- Dickens, Charles (2009): *Great Expectations*, lydbog, indlæst af Martin Jarvis. Audible.
- Dickens, Charles, (1994): *Great Expectations*. Oxford: Oxford UP.
- Dickens, Charles (2010): *Our Mutual Friend*, lydbog, indlæst af David Troughton. Audible.

- Dickens, Charles (2011): *Dombey and Son*, lydbog, indlæst af David Timson. Audible.
- Egan, Jennifer (2017): *A Visit from the Goon Squad*, lydbog, indlæst af Roxana Ortega. Little Brown Book Group.
- Gibbon, Edward (2013): *Decline and Fall of the Roman Empire*, lydbog, indlæst af David Timson. Naxos AudioBooks.
- Hardy, Thomas: *The Return of the Native*, lydbog, indlæst af Alan Rickman. Audible.
- Ho, Tammy Lai-Ming (2017): "Audiobooks and Charles Dickens's Victorian Practice of Reading Aloud" i *World Literature Today*, Cross Cultural Sections, blog, okt. 2017.
- Joyce, James (1992): *Ulysses*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Joyce, James (2004): *Ulysses*, lydbog, indlæst af Jim Norton, with Marcella Riordan. Naxos AudioBooks.
- Kerr, Philip (2008): *March Violets*, lydbog, indlæst af Jeff Harding. ISIS Audiobooks.
- Manguel, Alberto (1997): *A History of Reading*. Bath: Flamingo.
- Morson, Gary Saul (2010): "The Pevearsion of Russian Literature", i *Commentary Magazine* jul./aug.
- Nabokov, Vladimir (1991): *The Annotated Lolita*. Ed. Alfred Appel, Jr., Harmondsworth: Penguin Books.
- Nabokov, Vladimir (2008): *Lolita*, lydbog, indlæst af Jeremy Irons. Hachette Audio UK.
- Proust, Marcel (2012): *Remembrance of Things Past*, lydbog, indlæst af Neville Jason. Naxos AudioBooks.
- Shklovsky, Viktor (1991): "Art as Device", i *Theory of Prose*, oversat af Benjamin Sher, intro. Gerald L. Bruns. Illinois: Dalkey Archive Press. s. 1-14.
- Smith, Zadie (2012): *NW*, lydbog, indlæst af Karen Bryson og Don Gilet. Penguins Books Ltd.
- Tolstoy, Leo (2006): *War and Peace*, lydbog, indlæst af Neville Jason. Naxos AudioBooks.
- Wallace, David Foster (2019): *Infinite Jest*, lydbog, indlæst af Sean Pratt. Little Brown Book Group.
- Wallace, David Foster (2011): *The Pale King*. London: Penguin Books.
- Wallace, David Foster (2011): *The Pale King*, lydbog, indlæst af Robert Petkoff. Audible.